

Ἡ ἸΑλωσις τῆς Πόλεως (1453) καὶ τὸ Δράμα τῶν Ἐθνικῶν μας Διχασμῶν*

τοῦ Πρωτοπρ. Γεωργίου Μεταλλινοῦ,
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἡ 29η Μαΐου 1453 εἶναι ἡμέρα πένθους γιὰ τὸν Ἑλληνισμό, διότι κατ' αὐτὴν ἔπεσε ἡ Πόλη, ἡ δεύτερη ἱστορικὴ πρωτεύουσα τοῦ μετὰ τὴν Ἀθήνα καὶ ἄρχισε ἡ μακρόσυρτη νύχτα τῆς δουλείας.

Ἐξ ἴσου, ὅμως, ἀποφρὰς εἶναι γιὰ τὸ Γένος μας καὶ ἡ 13η Ἀπριλίου 1204, διότι κατ' αὐτὴν ἔπεσε ἡ Πόλη στοὺς Φράγκους τῆς Δ' Σταυροφορίας. Τὸ δεύτερο αὐτὸ γεγονός δὲν ὑστερεῖ καθόλου σὲ σημασία καὶ συνέπειες ἔναντι τοῦ πρώτου. Ὑπάρχει, μάλιστα, γενετικὴ σχέση μεταξύ τους.

Ἀπὸ τὸ 1204, ἡ Πόλη καὶ σύνολη ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νέας Ρώμης-Ρωμανίας δὲν μπόρεσε νὰ ξαναβρεῖ τὴν πρώτη της δύναμη. Τὸ φραγκικὸ κτύπημα ἔναντιον της ἦταν τόσο δυνατό, ποὺ ἔκτοτε ἡ Κωνσταντινούπολη ἦταν «μὴ πόλη καταδικασμένη νὰ χαθεῖ» (Ἑλ. Γλύκατζη-Ἀρβελέρ). Ἀπὸ τὸ 1204 μέχρι τὸ 1453 ἡ αὐτοκρατορία μας διανύει τὴν περίοδο τῆς πολιτικῆς παρακμῆς καὶ πτωτικῆς πορείας.

1. Ἄν ἡ πρώτη ἸΑλωση ὑπῆρξε καθοριστικῆς σημασίας γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία, τὸν Ἑλληνισμό, τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Εὐρώπη ὁλόκληρη, ἐξ ἴσου σημαντικὴ γιὰ τὴν πορεία τοῦ Γένους μας

καὶ κρισιμότατη στιγμή στὴν ἱστορία τῆς Εὐρώπης ὑπῆρξε καὶ ἡ δεύτερη Ἄλωση καὶ τελικὴ πτώση τῆς Αὐτοκρατορίας!

Γιὰ τὸ Γένος, ἰδιαίτερα, ἀρχίζει μ' αὐτὴν περίοδος μακρᾶς δοκιμασίας. Ἄν οἱ ψυχικὲς καὶ πνευματικὲς δυνάμεις του δὲν ἦταν ἀκμαῖες, εἶναι ἀμφίβολο, ἂν θὰ μπορούσε τὸ Γένος νὰ ξεπεράσει τὶς συνέπειες τῆς Πτώσης, ὅπως συνέβη μὲ ἄλλους λαοὺς στὴν ἱστορία. Ἡ ἐμμονή, ὅμως, στὴν Ὀρθόδοξη Παράδοση καὶ μέσῳ αὐτῆς καὶ στὴν Ἑλληνικότητα, διατήρησε τὸ Γένος ἐνωμένο μὲ τὶς ζωτικὲς πηγές του.

Ὅπως δὲ ἔχει ἐπισημανθεῖ πολὺ ὀρθά, ἐνῶ πολιτικὰ μετὰ τὸ 1204 ἡ Αὐτοκρατορία φθίνει καὶ καταντᾷ σκιά τοῦ ἑαυτοῦ της, πνευματικὰ (Ἡσυχαστικὴ Κίνηση) σημειώνει μεγάλη ἀκμὴ καὶ κορύφωση τῆς Ἀγιοπατερικῆς Παραδόσεως, ποὺ ζωογονοῦσε τὸ Γένος καὶ ἐνίσχυε τὶς πνευματικὲς του ἀντιστάσεις.

Ὁ κορυφαῖος ἱστορικὸς μας (†) Ἀπόστολος Βακαλόπουλος παρατηρεῖ, ὅτι στὴν διάρκεια τῆς δουλείας [τῶν Ρωμῶν] ἡ Ὀρθόδοξη Πίστη «ἦταν κάτι παραπάνω ἀπὸ θρησκευτικὸ δόγμα. Ἦταν τὸ πνευματικὸ πλαίσιο, μέσα στὸ ὁποῖο ἐκφραζόταν ἡ ἐθνικὴ τους συνείδηση, ὁλόκληρος ὁ κόσμος τους, ποὺ ἔκλεινε μέσα του τὸ ἔνδοξον παρελθὸν καὶ τὶς ἐλπίδες ἀπολυτρώσεως».

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ὁμολογοῦσε, ὅτι «ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐσυντήρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ γλῶσσαν καὶ πατρίδα καὶ ἀρχαίας ἐνδόξους ἀναμνήσεις καὶ ἐξαναχάρισεν εἰς αὐτοὺς τὴν πολιτικὴν ὑπαρξιν, τῆς ὁποίας εἶναι στῦλος καὶ ἐδραῖωμα» (πρβλ. Α' Τιμ. 3, 15).

Ἡ πτώση καὶ ἀπώλεια τῆς Πόλης ἐκλόνησε πρὸς στιγμήν τὶς συνειδήσεις. Τὴ σημασία της, ἄλλωστε, γιὰ τὸ Γένος διειτύπωσε ἡ Κυπριακὴ Λαϊκὴ Μούσα μὲ ἓνα ὑπέροχο στιχοῦργημά της:

*«Ἡ Πόλις ἦτον τὸ σπαθίν, ἡ Πόλις τὸ κοντάριν.
Ἡ Πόλις ἦτον τὸ κλειδὸν τῆς Ρωμανίας ὅλης,
κι' ἐκλείδωνε κι ἀσφάλιζε ὅλην τὴν Ρωμανίαν·
καὶ ὅλον τὸ Ἀρτζιπέλαγος ἐσφιχτοχλείδωνέν το...».*

Ἡ Πόλη ἦταν ἡ συνισταμένη ὅλων τῶν ἐλπίδων τῶν Ρωμῶν, τῶν πολιτῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ κυρίως τῶν Ἑλλήνων. Ἡ διατήρηση τῆς ἐλευθερίας της, παρὰ τὴν τρομακτικὴ συρρίκνωση τῆς Αὐτοκρατορίας τὸ 15ο αἰῶνα, ἔτρεφε τὴν αὐτοπεποίθησή τους καὶ συντηροῦσε τὸν ψυχισμό τους.

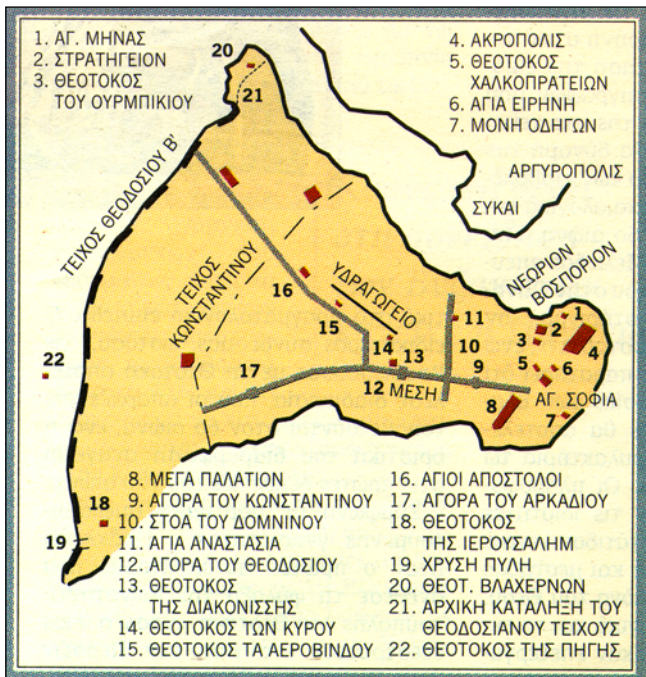
Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν Ἄλωση ὁ λόγιος Μοναχὸς Ἰωσήφ Βρυέννιος, προβλέποντας τὶς ἐξελίξεις, ἔγραφε: «Ταύτης τῆς πόλεως ἰσταμένης, συνισταταί πως αὐτῇ καὶ ἡ Πίστις ἀκράδαντος· ἐδαφισθείσης δὲ καὶ ἀλούσης, ἄπερ, Χριστέ μου, μὴ γένοιτο, ποία ἔσται ψυχὴ κατὰ πίστιν ἀκλόνητος»; – δηλαδή: «Ὅσο στέκεται ὄρθια αὐτὴ ἡ Πόλη, μένει μαζί της ἀκλόνητη καὶ ἡ Πί-

στη. Ἄν ὅμως, κατεδαφισθεῖ ἡ ἀλωθεῖ, ποὺ νὰ μὴ γίνεи, Χριστέ μου! ποία ψυχὴ θὰ κρατήσει τὴν πίστη της ἀσάλευτη;».

Μετὰ τὴν πτώση τῆς Πόλης ἡ δύναμη ἀντιστάσεως μειώθηκε σημαντικά, ὅπως δείχνουν οἱ ἀλλαξοπιστίες καὶ ἡ μοιρολατρικὴ στάση πολλῶν ἀπ' τὸ Λαό, ἀλλὰ καὶ τὸν Κλῆρο. Τὸ Γένος χρειαζόταν κάποια δύναμη, ποὺ θὰ ἐμπόδιζε τὴν ἀλλοτρίωσή του καὶ θὰ ἐξασφάλιζε τὴν ἀνάκαμψη καὶ ἐπιβίωσή του. Αὐτὴ τὴ δυσκολότατη, ἀλλὰ καὶ ἀναγκασιότατη ἀποστολή, ἀνέλαβε ἡ Ἐκκλησία, ὡς Ἐθναρχία.

Ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἡ Ἄλωση εἶχε τεράστια σημασία. Μὲ αὐτὴν νομιμοποιήθηκε ἡ νίκη τους πάνω στὴν Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, ἡ ὁποία μὲ τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης ἔγινε καὶ τυπικὰ Ὀθωμανικὴ. Ἡ κατάκτηση τῶν ὑπολοίπων ρωμαϊκῶν ἐδαφῶν (Τραπεζοῦντος καὶ κυρίως Ἑλλάδος) δὲν ἦταν παρὰ ἡ ὀλοκλήρωση τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας.

Τὸ σπουδαῖο ὅμως εἶναι, ὅτι τὸ ἄλλοτε βάρβαρο, τουρκικὸ φύλο τῶν Ὀθωμανῶν μέσα σὲ σύντομο χρόνο μπόρεσε νὰ συγ-

Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ περισσότεροὶ ἱεροὶ Ναοὶ εἶχαν ἰδρυθῆ πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου.

κροτηθεῖ σὲ μία πανίσχυρη αὐτοκρατορία καὶ νὰ ἐνταχθεῖ στὸ σύστημα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

Μέσα στὰ ὅρια τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας θὰ ἀγωνιστεῖ στὸ ἐξῆς ὁ Ἑλληνισμός, μαζί μὲ ὅλη τὴ Ρωμιοσύνη, νὰ βρεῖ τὸν δρόμο του στὴ νέα γι' αὐτὸν πραγματικότητα.

Πολλὰ ἔχουν –ἐρασιτεχνικὰ– γραφεῖ γιὰ τὴν ἔρμηνεία τῆς Ἀλώσεως. Πολλὲς ἐπιθέσεις δέχεται ὁ Κλήρος, ἀλλὰ καὶ ὁ Μοναχισμὸς ἀπὸ τὶς δυνάμεις ἐκεῖνες, ποὺ ἀναζητοῦν εὐθύνες καὶ ἐλεγχόμενες συμπεριφορὲς κατὰ τὶς ὑπαγορεύσεις τῆς ιδεολογίας τους.

Ἡ παραταξιακὴ συνείδηση ὀδονεῖ καὶ στὴν ιδεολογικὴ χρῆση τῶν πηγῶν, μὲ συνέπεια τὴν ἀναίρεση τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Ἔτσι διαμορφώθηκαν ιδεολογήματα, ποὺ ἀναπαράγονται χωρὶς ὑπευθυνότητα, διότι λείπει ἡ πλήρης γνώση τῶν πηγῶν καὶ ἡ συνδυαστικὴ ἔρμηνεία τους.

Ἡ συνήθης ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα ποὺ τίθεται ἀπὸ τοὺς κύκλους αὐτοῦς: «γιατί ἐτούρκεψε τὸ Βυζάντιο», ἐπιρρίπτει τὴν εὐθύνη, στὴν μερίδα τῶν ἀθηνωτικῶν, ποὺ θεωροῦνται ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν πτώση τῆς Αὐτοκρατορίας. Καὶ σ' αὐτὸ ὀδονεῖ ἡ ἀπολυτοποίηση τῶν φαινομένων, ὀφειλομένη στὴν ἄγνοια τῶν πραγμάτων στὸ σύνολό τους. Ἀποτέλεσμα, ἡ «ἀγιοποίηση» τῆς ἀντιπάλου μερίδος τῶν Ἑνωτικῶν, ἡ διχαστικὴ θεώρηση τῆς ἱστορίας καὶ ἡ ἀδυναμία ἀντικειμενικῆς ἔρμηνείας της.

Καὶ εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ διάσταση Ἑνωτικῶν-Ἀθηνωτικῶν ἦταν πραγματικὴ καὶ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὁ πρῶτος σοβαρὸς διχασμὸς στὴν νεώτερη ἱστορία μας, ἀλλὰ καὶ ρίζα ὅλων τῶν κατοπινῶν ἐξελίξεων. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἢ κατὰ τὸ δυνατόν πληρέστερη κατανόησή της (δηλ. τῆς διαστάσεως) προσφέρει ἓνα ἀσφαλὲς κλειδί στὴν ἔρμηνεία καὶ ὅλων τῶν μεταγενεστέρων διχασμῶν στὴν πορεία τοῦ Γένους-Ἔθνους μας.

2. Ἡ διάσταση Ἑνωτικῶν-Ἀθηνωτικῶν ὑποστασίωνε τὴν διπλῆ στάση τοῦ Γένους μας ἔναντι τῆς Δύσεως, κυφορήθηκε δὲ στὴν «καθ' ἡμᾶς Ἀνατολὴ» μετὰ τὸ μεγάλο Σχίσμα τοῦ 1054. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸ, ὅτι καὶ ὅλοι οἱ μετέπειτα ἔθνικοὶ διχασμοὶ μας θὰ ἔχουν σημεῖο ἀναφορᾶς τὴ Δύση καὶ τὴν στάση μας ἀπέναντί της.

Ἀποφασιστικὰ ἐπηρέασε τὴν στάση τῆς Ὀρθόδοξης Ἀνατολῆς ἔναντι τῆς Δύσεως ἡ Ἄλωση τοῦ 1204 καὶ ὁ θεσμὸς τῆς Οὐνίας

(μετὰ τὸ 1215), ὡς πολιορκητικὴ μηχανὴ τῆς Φραγκίας στὴ Ρωμαϊκὴ Ἀνατολή.

Τὸ φιλοδυτικὸ ρεῦμα ἀποτελοῦσαν κυρίως διανοούμενοι καὶ πολιτικοί, οὐνίτες ἢ οὐνιτίζοντες. Οἱ πρῶτοι, διότι ταυτίζονταν στὶς θεωρητικὲς τοὺς ἀναζητήσεις μὲ τοὺς δυτικοὺς σχολαστικούς, ἐνῶ οἱ δεῦτεροι καὶ γιὰ λόγους σκοπιμότητας (προσδοκία στρατιωτικῆς βοήθειας στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ τουρκικοῦ κινδύνου).

Οἱ Ἀθηνωτικοί, κυρίως ὁ κληρὸς, οἱ μοναχοὶ καὶ τὸ εὐρὺ λαϊκὸ σῶμα, διατηροῦσαν μόνιμη μετὰ τὸ 1204 δυσπιστία ἐναντι τῆς Δύσεως. Ὁ «ἀντιδυτικισμὸς», βέβαια, δὲν ἦταν ἀθεμελίωτος, οὔτε ὀφειλόταν σὲ ἀπλὴ μισαλλοδοξία. Στηριζόταν σὲ πολὺ καλὴ γνώση τῆς φραγκοπαπικῆς Δύσεως καὶ τῶν μονίμων διαθέσεων τῆς ἀπέναντι στὴν Ἀνατολή.

Ὁ ἀντιδυτικισμὸς τῆς Ἀνατολῆς συνιστοῦσε περισσότερο αὐτοάμυνα καὶ αὐτοπροστασία. Εἶχε ἐρείσματα πνευματικὰ καὶ κοινωνικοπολιτικά· τὴν ἐπίγνωση τῆς πνευματικῆς ἀλλοτριώσεως τῆς χριστιανικῆς παράδοσης στὴ Δύση, τοῦ φραγκικοῦ ἐπεκτατισμοῦ καὶ τῆς ἐκφράγκευσης τοῦ πατριαρχείου τῆς Παλαιᾶς Ρώμης (1046), ὡς καὶ τῆς μεταβολῆς του σὲ παπικὸ κράτος, μὲ ὅλες τὶς εὐνόητες συνέπειες.

Ἐξ ἄλλου, συνείδηση τῶν Ἀθηνωτικῶν ἦταν, ὅτι τὴν ὀρθόδοξη ταυτότητα (ποῦ γι' αὐτοὺς ἦταν συγχρόνως καὶ ἐθνικὴ) δὲν τὴν ἀπειλοῦσαν τόσο οἱ Ὀθωμανοί, ὅσο οἱ Φραγκολατίνοι.

Ἡ συνείδηση αὐτὴ τῶν Ἀθηνωτικῶν θὰ κωδικοποιηθεῖ στὸ κήρυγμα τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ (18ος αἰ.): «Καὶ διατί δὲν ἔφερεν ὁ Θεὸς ἄλλον βασιλέα, ποῦ ἦταν τόσα ρηγάτα ἐδῶ κοντὰ νὰ τοὺς τὸ δώσῃ, μόνο ἤφερε τὸν Τοῦρκον μέσαθε ἀπὸ τὴν Κόκκινην Μηλιὰ καὶ τοῦ τὸ ἐχάρισεν; Ἦξερεν ὁ Θεὸς πὼς τὰ ἄλλα ρηγάτα μᾶς βλάπτουν εἰς τὴν πίστιν καὶ (ἐνῶ) ὁ Τοῦρκος δὲν μᾶς βλάπτει. Ἄσπρα δῶσ' του καὶ καθαλλίκευσέ τον ἀπὸ τὸ κεφάλι. Καὶ διὰ νὰ μὴ κολασθοῦμεν, τὸ ἔδωσε τοῦ Τούρκου καὶ τὸν ἔχει ὁ Θεὸς τὸν Τοῦρκον ὡσὰν σκύλον νὰ μᾶς φυλάν...».

Ὁ Πατροκοσμᾶς ἔδινε, ἔτσι, ἀπάντηση στοὺς φιλενωτικούς, χωρὶς μάλιστα νὰ μπορεῖ νὰ κατηγορηθεῖ ὡς ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ ἢ ἐθελόδουλος. Οἱ φιλενωτικοί, ἀντίθετα, πιστεύοντας στὶς ὑποσχέσεις τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης καὶ δεμένοι ἰδεολογικὰ μαζὶ τῆς ἦσαν πρόθυμοι νὰ μειοδοτήσουν στὸ θέμα τῆς Πίστεως, μὲ

ὑποθετικὰ πολιτικὰ ἢ προσωπικὰ ἀνταλλάγματα. Γι' αὐτοὺς ἡ Πίστη δὲν ἦταν πιά ὑπόθεση ἐμπειρίας καὶ στάση ζωῆς, ἀλλὰ ἰδεολογία θρησκευτική, ὑποκείμενη στοὺς ὁποιοσδήποτε «ἱστορικοὺς συμβιβασμούς». Οἱ φιλενωτικοὶ μᾶς ἐκληροδότησαν τὸ «εὐρωπαϊκὸ σύνδρομο» καὶ τὴ θεώρηση τῆς Δύσεως ὡς τῆς «καθολικῆς μας μητρόπολης», κατὰ τὸν ἀείμνηστο Κωστῆ Μοσκόφ.

Ὁ Στῆβεν Ράνσιμαν δικαίῳ τὸς Ἀθηνωτικούς, ὡς ρεαλιστὲς καὶ νηφάλιους ἐκτιμητὲς τῆς καταστάσεως: «Οἱ Βυζαντινοὶ διανοούμενοι, ποὺ εἶχαν ἀπορρίψει τὴ δυτικὴ βοήθεια, ἡ ὁποία ὑπὸ τὶς καλύτερες συνθῆκες θὰ εἶχε διασώσει ἓνα μικρὸ τμήμα τοῦ ὀρθοδόξου ἐδάφους καὶ ἡ ὁποία περιελάμβανε τὴν ἔνωση τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴ Ρώμη, κατὰ συνέπεια τὴν ἐπέκταση τῶν διαιρέσεων ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, δικαιώθηκαν. Ἡ ἀκεραιότητα τῆς Ἐκκλησίας διατηρήθηκε καὶ μὲ αὐτὴν ἡ ἀκεραιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ!»!

Στὸ σημεῖο αὐτὸ χρειάζεται μία διευκρίνιση, ποὺ προσφέρει τὸ ἔρμηνευτικὸ κλειδί τῆς πολιτικῆς τοῦ Γένους-Ἔθνους μας ὡς τὸν 19ον αἰῶνα. Ἡ συνάντηση μὲ τὴν «Φραγκιά» (κορύφωση τοῦ 1204) καθόρισε καὶ τὴ στάση ἔναντι τῆς ἐξ ἀνατολῶν ἀπειλῆς, δηλαδὴ τῶν Τούρκων. Τὸ Ἔθνος, συναισθανόμενο τὸν τουρκικὸ κίνδυνο, στρεφόταν πρὸς τὴ Δύση (στάση ἐνωτικῶν), διαβλέποντας, ὅμως, τὸν φραγκικὸ κίνδυνο, χωρὶς νὰ ἀποδέχεται τὴν ὀθωμανικὴ ἐξουσία, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ τὴν ἀποτινάξει «ἄχρι καιροῦ», προτιμοῦσε κατὰ τὸν λόγο τοῦ Πατροκοσμᾶ τὸν Τοῦρκο, ποὺ δὲν ἀπειλοῦσε τὴν ἱστορικὴ ταυτότητά του, ἀλλὰ ἐπέτρεπε τὴν ἱστορικὴ συνέχειά του.

Οἱ Ἀθηνωτικοί, ἀπορρίπτοντας τὴν δυτικὴ «φιλία» καὶ «συμμαχία», δὲν μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ἄνευ ἐτέρου «τουρκόφιλοι». Ἡ δουλικότητα τῶν διανοουμένων ἔναντι τῆς «Φραγκιάς» ἦταν γι' αὐτοὺς οὐσιαστικὴ ἀπειλή. Ἡ φιλενωτικὴ πολιτικὴ αὐτοκρατόρων, ὅπως ὁ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος (13ος αἰ.) ἢ ὁ Ἰωάννης Ε΄ Παλαιολόγος (ἐφράγκευσε τὸ 1369), συνιστοῦσαν προκλήσεις ἀνυπερβλήτες, ἀλλὰ καὶ ἀποκαλυπτικές. Τοὺς φόβους αὐτοὺς ἐνίσχυσε ἀκόμη περισσότερο ἡ πολιτικὴ καὶ τῶν λοιπῶν Παλαιολόγων.

Ἡ κατάκτηση «βυζαντινῶν» ἐδαφῶν ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς δὲν ἐθεωρεῖτο ἀπώλεια γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία, ἐφ' ὅσον στὰ ἐδάφη

αὐτὰ συνεχιζόταν ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία πνευματικὰ διάσωζε καὶ τὴ συνέχεια τῆς Ρωμανίας. Ἡ φραγκοκρατία, ὅμως, ἀπέδειξε ὅτι δὲν συνέβαινε τὸ ἴδιο καὶ στὶς φραγκοκρατούμενες περιοχές, ποὺ μὲ τὸν διωγμὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἂν δὲν διέκοπταν, τουλάχιστον καθιστοῦσαν τὴ συνέχεια αὐτὴ ιδιαίτερα δύσκολη.

Εἶναι κοινή, ἄλλωστε, ἡ γνώμη τῶν βυζαντινολόγων, ὅτι στὴν κατάστασιν ποὺ βρισκόταν στὰ μέσα τοῦ 15ου αἰώνα ἡ Αὐτοκρατορία καὶ ἂν δὲν ἔπεφτε στοὺς Ὀθωμανοὺς, θὰ καταντοῦσε ἕνα ἀπλὸ προτεκτοράτο τῶν δυτικῶν Κρατῶν ἢ τοῦ Πάπα.

Πρέπει, ὅμως, νὰ παραδεχθοῦμε, ὅτι Ἑνωτικοὶ καὶ Ἀθηνωτικοί, παρὰ τὴν ἀντίθεσίν τους, λειτουργοῦσαν ὡς σύνθεσιν. Οἱ δεῦτεροι ἔσωσαν τὴν ταυτότητα τοῦ Γένους, ἀλλὰ οἱ πρῶτοι τὸ κράτησαν σὲ ἀδιάκοπο ἐπαναστατικὸ βρασμό, δυναμοποιώντας τὶς ἀντιστάσεις του.

3. Ἡ ιδεολογικὴ αὐτὴ ἀντίθεσιν (Ἑνωτικῶν-Ἀθηνωτικῶν), προσδιοριζόμενὴ ὅπως εἶπαμε ἀπὸ τὴ στάσιν ἔναντι τῆς Φραγκικῆς Εὐρώπης, ἐνσαρκώθηκε σὲ ἡγετικές μορφές, σὲ σχήματα δυαδικὰ, ποὺ διαμόρφωναν καὶ τὴν εὐρύτερην λαϊκὴν ιδεολογία στὴν ἐποχὴ τους.

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καὶ Λουκάς Νοταρᾶς, ἅγιος Μάρκος Εὐγενικός καὶ Καρδινάλιος Βησσαρίων, Γεννάδιος Σχολάριος καὶ Γεώργιος Γεμιστοῦς-Πλήθων. Οἱ στάσεις τῶν προσώπων αὐτῶν σφράγισαν τὴν κατοπινὴ πορεία τοῦ ἔθνους, συνεχιζόμενες μὲ διάφορα ὀνόματα, μὲ τὸ ἴδιο, ὅμως, περιεχόμενο.

Ἔτσι, ἐμφανίσθηκαν ἡ Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Παράταξιν ἥδη στὴ δουλεία, ποὺ φθάνουν μέχρι τὴν ἐποχὴ μας. Τί ἄλλο ἐκπροσωποῦσαν ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος τὸν 19ο αἰώνα;

Στὸ ἴδιο ιδεολογικὸ δίπολο ἐντάσσεται καὶ ὁ Διχασμὸς τοῦ 1916 (Βενιζελικοὶ-Βασιλικοί), ἡ ἐμφυλιακὴ σύγκρουσιν ἀπὸ τὸ 1944 (ἄστοι-κομμουνιστές), μὲ κάποιες φυσικὰ μικρὲς ἀποχρώσεις ἢ διαφοροποιήσεις.

Οἱ διαμορφούμενες, ὅμως, στὸ ἔθνος παρατάξεις λειτουργοῦν μόνιμα μὲ τὶς ἴδιες προϋποθέσεις, τὴ στάσιν ἀπέναντι στὴν Ὀρθόδοξιν Παράδοσιν καὶ τὶς δυτικὲς προκλήσεις.

Ἡ ἀντίθεσιν βέβαια Βενιζελικῶν-Βασιλικῶν τὸ 1916 ἦταν ἡ

συνέπεια τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἐν-
δοδυτικῶν διαιρέσεων καὶ ἡ ἐλ-
ληνοποίησή τους, ἐνῶ τὸ 1944
τὸ Ἔθνος φαινομενικὰ διαιρέ-
θηκε –καὶ πάλι– σὲ φιλοδυτι-
κοὺς καὶ ἀνατολικούς, διότι τὸ
μαρξιστικὸ σύστημα εἶναι καὶ
αὐτὸ γέννημα τῆς δυτικοευρω-
παϊκῆς διαλεκτικῆς, ποὺ μετα-
φυτεύθηκε στὴν ὀρθόδοξη Ἀ-
νατολή, ὅπως καὶ ὁ ἀστισμός.
Ἀπλούστατα ἡ Ἀνατολικὴ Παρά-
ταξις, ποὺ παλαιότερα ταυτιζό-
ταν μὲ τὴν ὀμόδοξη Ρωσία,
συνέχισε καὶ μετὰ τὸ 1917 νὰ
μένει φιλωρωσικὴ (φιλοσοβιε-
τικὴ), ταυτιζόμενὴ μόνον μὲ ἕ-
να μικρὸ ποσοστὸ τῆς μὲ τὴ
μαρξιστικὴν ἰδεολογία.

Ἡ ἴδια ἀντίθεση Ἐνωτικῶν-
Ἀνθενωτικῶν συνεχίζεται καὶ
στὴ διάσταση σήμερα εὐρωπαϊστῶν-ἀντιευρωπαϊστῶν, ὅταν βέ-
βαια, τὸ ὑπόβαθρον μένει πνευματικόν, ὅπως τὸν 15ον αἰῶνα, ὅπο-
τε μπορεῖ νὰ γίνεταί λόγος γιὰ διάσταση παραδοσιακῶν (ὀρ-
θοδόξων)-ἀντιπαραδοσιακῶν, ποὺ ἔχει εἰσέλθει ἤδη καὶ στὸν πο-
λιτικὸ χῶρον, ὡς ἀντίθεση παραδοσιακῶν-ἐκσυγχρονιστῶν (ὄλων
τῶν κομμάτων). Σημασία ἔχει ὅτι σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀντιθετικὰ
σχήματα ἡ «Δύση» καὶ ἡ στάση ἀπέναντί της βρίσκεται στὴ βάση
τῶν πραγμάτων.

4. Ἀκριβῶς στὸ σημεῖο αὐτὸ φαίνεται ἡ ἐπικαιρότητα τῆς
29ης Μαΐου γιὰ τὴ σημερινὴ πραγματικότητα καὶ τὶς σύγχρονες
σχέσεις. Διότι οἱ συμπεριφορὲς τῶν προσώπων ἀποκαλύπτουν
καὶ τὸν τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖο λειτουργεῖ κάθε φορὰ ὁ ἐθνικὸς
διχασμός, ἀλλὰ καὶ τὶς συνέπειές του γιὰ τὸ Γένος-Ἔθνος.

Εἶναι γεγονός, ὅτι παρὰ τὴν ἀντίθεση, ὁ διχασμὸς μπορεῖ νὰ
ἀποβεῖ εὐεργετικὸς πρὸς τὸ Ἔθνος, ὅταν οἱ ἀντιτιθέμενοι ταυτί-
ζονται μὲ αὐτὸ καὶ ἐργάζονται γι' αὐτό, μὴ ταυτιζόμενοι μὲ τὰ

*Ἡ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ
τοὺς Ἀβάρους τὸν 7^ο αἰ., σὲ Εἰκόνα τοῦ 17^ο
αἰ. Στὰ τείχη ἔχουν τοποθετηθῆ Εἰκόνες τῆς
Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὥστε νὰ ἀποτραπῆ
ἡ εἴσοδος τῶν εἰσβολέων.*

ξένα συμφέροντα. Τὶς δύο παρατάξεις συνδέει τότε ἡ κοινὴ ἀγάπη πρὸς τὸ Ἔθνος, ἡ δὲ ἐπιλογὴ διαφορετικῶν ὁδῶν πορείας καὶ στρατηγικῆς ἀποβλέπει μόνον στὴν σωτηρία τοῦ Γένους-Ἔθνους (Salus Patriae).

Κλασικὰ παραδείγματα οἱ δυάδες Κωνσταντίνου Παλαιολόγου – Λουκά Νοταῖ καὶ Γενναδίου – Πλήθωνος. Λυδία λίθος δὲ στὴ διακρίβωση αὐτὴ εἶναι ἡ συνεργασία τους στὴν ἀπόκρουση τῶν ἐναντίων.

Ἄλλ' ἄς δοῦμε χωριστὰ τὶς συμπεριφορὲς αὐτῶν τῶν προσώπων.

Ὁ αὐτοκράτορας τῆς ὀδύνης Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος (1403-1453) ἀναδείχθηκε νέος Λεωνίδας τοῦ Ἔθνους. Τὸ δικό του «Μολὼν λαβὲ» ἐκφράσθηκε μὲ τὰ λόγια: «Τὸ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐκ ἐμὸν ἔστιν [...] Κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν». Κανείς, λοιπόν, δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸν πατριωτισμὸ του, μολονότι, ἔλαβε μέρος στὴν οὐνιτικὴ λειτουργία τῆς 12ης Δεκεμβρίου 1452, στὴν ὁποία ἀναγνώσθηκε τὸ οὐνικὸ δῆγμα τῆς Φλωρεντίας. Ὁ λαὸς πάγωσε! Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας τὸ ἄκουσε μουδιασμένος. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἀκριβῶς ἕξι μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν Ἄλωση...

Ἀντίθετα, ὁ Μέγας Δοῦξ Λουκάς Νοταῖς ἀπὸ τὴν ἀνεύθυνα καὶ παραταξιακὴ ἱστοριογραφία χαρακτηρίζεται φιλότουρκος. Εἶναι βέβαια, γεγονός, ὅτι στὴν «ἔνωση» μὲ τὸ φραγκολατινικὸ στοιχεῖο, στὴν ὁποία φάνηκε συγκαταβατικὸς καὶ ὑποχωρητικὸς γιὰ πολιτικὲς σκοπιμότητες ὁ Κωνσταντῖνος, ἔβλεπε τὴν ἐξαφάνιση τοῦ Γένους, ὅπως ἦδη ἐλέχθη. Γι' αὐτὸν ὁ ὀθωμανικὸς καὶ ἰσλαμικὸς κίνδυνος δὲν ἔπαυε νὰ εἶναι κίνδυνος, ἀλλὰ ὄχι τόσο δυνατός, ὥστε νὰ ἐπηρεάσει τὸ Γένος ἀποφασιστικά. Ἐπειδὴ, ὅμως, ἔξ ἴσου ἀγαποῦσε καὶ αὐτὸς τὸ Γένος-Ἔθνος, ἀναδείχθηκε, παρὰ τὴν ἰδεολογικὴ ἀντίθεσή του, μέγας πατριώτης.

Ὁ Λουκάς Νοταῖς ὑπῆρξε μιὰ ὑπέροχη στὴν τραγικότητά της Μορφή. Ρεαλιστικότερος μάλιστα τοῦ αὐτοκράτορα, δὲν ἔτρεφε ψευδαισθήσεις, ὅπως οἱ ρομαντικοὶ φιλενωτικοί. Γνώριζε καλὰ τὴν μετακαρλομάγνεια Εὐρώπη καὶ τοὺς ἀντιρωμαίικους καὶ ἀνθελληνικούς, στόχους της. Πάλαιψε, ὅμως, καὶ αὐτὸς ἡ-

ρωϊκὰ γιὰ τὴν ἀπόκρουση τοῦ ὀθωμανικοῦ κινδύνου, ἀπορρίπτοντας στὴν πράξη κάθε κατηγορία γιὰ ἔθελοδοουλία.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλοι ἀνθενωτικοί, ὅπως ὁ μοναχικὸς κόσμος, βοήθησε τοὺς ἀρνηόμενους καὶ αὐτὲς ἀκόμη οἱ μοναχές.

Κατὰ τὸν ἀληθινὸ ἐπιστήμονα Στῆβεν Ράνσιμαν (Ἡ Ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σ. 151): «Μὲ τίς ἐφεδρεῖες του στάλθηκε νὰ βοηθήσει στὴν ἄμυνα, ποὺ ἦταν καλὰ ὀργανωμένη στὶς ἀκτές». Ἐξ ἄλλου, δύο γιοὶ τοῦ Νοταρᾶ ἔπασαν μαχόμενοι στὶς ἐπάλξεις μαζί μὲ τὸν αὐτοκράτορα.

Ἡ πραγματικότητα, ὅμως ἐπεφύλασσε στὸν δυστυχῆ πατέρα ἀκόμη μεγαλύτερη τραγωδία. Πάλι κατὰ τὸν Ράνσιμαν, ἀντικειμενικὸν ἐκτιμητὴ τῶν πηγῶν: «Ἡ καλοσύνη, ποὺ εἶχε δείξει ὁ Μεχμέτ στοὺς ὑπουργοὺς τοῦ αὐτοκράτορα, δὲν κράτησε πολὺ. Εἶχε πεῖ ὅτι θὰ ἔκανε τὸν Λουκᾶ Νοταρᾶ κυβερνήτη τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄν ποτὲ αὐτὸ ὑπῆρξε ἡ πραγματικὴ του πρόθεση, σὲ λίγο ἄλλαξε γνώμη. Ἡ γενναιοφροσύνη του κολοβωνόταν πάντοτε ἀπὸ τὴν ὑποψία καὶ διάφοροι σύμβουλοι τοῦ συνέστησαν νὰ μὴν ἔχει ἐμπιστοσύνη στὸν Μέγα Δούκα. Ἔβαλε τὴν ἀφοσίωσή του (=τοῦ Νοταρᾶ) σὲ δοκιμασία.

Πέντε μέρες μετὰ τὴν πτώση τῆς Πόλης ἔκανε ἓνα συμπόσιο. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ συμποσίου καὶ ἐνῶ εἶχε βαρύνει ἀπὸ τὸ κρασί, κάποιος ψιθύρισε ὅτι ὁ δεκατετράχρονος γιὸς τοῦ Νοταρᾶ ἦταν ἐξαιρετικὰ ὠραῖος. Ὁ Σουλτάνος ἔστειλε ἀμέσως ἓναν εὐνοῦχο στὸ σπίτι τοῦ μεγάλου δούκα ν' ἀπαιτήσῃ νὰ σταλεῖ τὸ παιδί στὸ σουλτάνο. Ὁ Νοταρᾶς, τοῦ ὁποῖου οἱ δύο μεγαλύτεροι γιοὶ σκοτώθηκαν πολεμώντας, ἀρνήθηκε, νὰ θυσιάσῃ τὸ παιδί του σὲ τέτοια τύχη. Ἀμέσως κατέφθασε ἡ ἀστυνομία καὶ ἔφερε τὸ Νοταρᾶ μὲ τὸν γιό του καὶ τὸν νεαρὸ γαμβρό του, γιὰ τοῦ μεγάλου δομέστιχου Ἀνδρόνικου Καντακουζηνοῦ, μπροστὰ στὸ σουλτάνο. Ὅταν καὶ πάλι ὁ Νοταρᾶς ἀρνήθηκε νὰ συμμορφωθεῖ πρὸς τὴν ἐπιθυμία τοῦ σουλτάνου, ὁ τελευταῖος ἔδωσε διαταγὴ ν' ἀποκεφαλισθοῦν καὶ οἱ τρεῖς ἐπὶ τόπου. Ὁ Νοταρᾶς ζήτησε μόνο ν' ἀποκεφαλισθοῦν οἱ νέοι πρὶν ἀπ' αὐτόν, μήπως ἡ θεὰ τοῦ θανάτου του τοὺς ἔκανε νὰ δειλιάσουν. Ὅταν σφάχθηκαν καὶ οἱ δύο, γύμνωσε τὸ λαιμό του στὸ σπαθὶ τοῦ δημίου».

Οἱ παραταξιακοὶ ἱστοριογράφοι, γράφοντας λιβελλογράφημα καὶ ὄχι ἱστορία, γιὰ νὰ δικαιώσουν τὴ στάση τους, στηρίζονται

στὰ περὶ Νοταρᾶ στὴ διήγηση τοῦ μεγάλου ἀντιπάλου, ἐχθροῦ στὴν οὐσία, τοῦ μεγάλου δούκα Γεωργίου (Σ)Φραντζῆ.

Ὁ λιβελλογραφικὸς χαρακτήρας τῆς «ἱστορίας» τους βεβαιώνεται ἀπὸ τὴν παραθεώρηση καὶ ἀποσιώπηση ὄλων τῶν ἄλλων πηγῶν, ποὺ ἀξιοποιεῖ στὸ ἔπακρο ὁ αὐθεντικὸς ἱστορικὸς Στ. Ράνσιμαν στὸ ἔργο του «Ἡ Ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως», τὸ ὁποῖο δι' εὐνόπτους λόγους ἐλάχιστα ἢ καθόλου λαμβάνουν ὑπόψη οἱ δικοὶ μας λιβελλογράφοι.

Τὴν ἱστορική, ὅμως, ἀπαξία τοῦ ἔργου τοῦ Φραντζῆ κατέδειξε μὲ τρόπο καθαρὰ ἐπιστημονικὸ ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλός μου Νικόλαος Τωμαδάκης στὸ κλασικὸ ἔργο του «Οἱ ἱστορικοὶ τῆς Ἀλώσεως».

Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸν Ράνσιμαν, «ἡ ἀποδιδόμενη σ' αὐτὸν (τὸν Λ.Ν.) ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του φράση: “Καλύτερα τὸ σαρίκι τοῦ Σουλτάνου ἀπὸ τὴν καλύπτρα τὴν παπική”, δὲν εἶναι σήμερα τόσο σκανδαλώδης, ὅσο φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως».

Ὅπως, ὅμως, εἶπε ὁ ἀρχαῖος ρήτοράς μας Ἰσοκράτης, «κοινὴ ἢ τύχη καὶ τὸ μέλλον ἀόρατον». Ἡ τύχη τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ Νοταρᾶ ταυτίσθηκε μὲ τὴν τύχη τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ Φραντζῆ. Ἡ σύζυγος καὶ ἡ θυγατέρα τοῦ Νοταρᾶ αἰχμαλωτίσθηκαν καὶ «ἀποτέλεσαν μέρος τῆς μεγάλης φάλαγγας τῶν αἰχμαλώτων, ποὺ συνόδεψαν τὴν Αὐλὴν κατὰ τὴν ἐπιστροφή της στὴν Ἀδριανούπολη. Ἡ σύζυγος τοῦ Νοταρᾶ πέθανε στὸ δρόμο στὸ χωριὸ Μεσσήνη. Ἦταν ἀπὸ αὐτοκρατορικὴ καταγωγὴ καὶ ἡ μεγαλύτερη κυρία στὸ Βυζάντιο μετὰ τὸ θάνατο τῆς αὐτοκράτειρας-μπτέρας καὶ ἀπολάμβανε βαθύτατο σεβασμὸ, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Νοταρᾶ, γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν φιλανθρωπία της».

Καὶ συνεχίζει ὁ Ράνσιμαν: «Ὁ Φραντζῆς, ποὺ τὸ μῖσος ἐναντίον τοῦ Νοταρᾶ δὲν ἔσβησε, οὔτε καὶ μὲ τὶς ἀμοιβαῖες συμφορὲς τους καὶ ποὺ ἔδωσε μιὰ μικρὴ, δυσμενῆ καὶ ἀναλθῆ ἀφήγηση τοῦ θανάτου του, ἀντιμετώπισε καὶ ὁ ἴδιος παρόμοια τραγωδία. Ἐγινε ἐπὶ δεκαοκτῶ μῆνες σκλάβος στὸ σπίτι τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἵππικοῦ τοῦ σουλτάνου, πρὶν κατορθώσει νὰ ἐξαγοράσει τὴν ἐλευθερία του καὶ τῆς συζύγου, του, ἀλλὰ καὶ τὰ δυὸ παιδιὰ, ποὺ τὰ εἶχε βαπτίσει ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος, κλείσθηκαν στὸ χαρέμι τοῦ σουλτάνου! Ἡ κόρη του Θάμαρ πέθανε ἐκεῖ σὲ παιδικὴ ἡλικία·

Εικόνα τῆς Παναγίας Βλαχερνίτισσας,
τέλη ΙΓ' αἰ.

τὸ ἀγόρι σφάχθηκε ἀπὸ τὸ σουλτάνο, γιὰτὶ ἀρνῆθηκε νὰ ὑποκύψει στὶς ἀκόλαστες ἐπιθυμίες του» (Ράνσιμαν, σ. 203).

Ποιὸς μπορεῖ νὰ μιλήσει, λοιπόν, γιὰ «προδοσία» καὶ ἔλλειψη πατριωτισμοῦ στὴ περίπτωση τοῦ Νοταρᾶ; Μολονότι ἀπέκρουε τὸν φιλοπαπισμὸ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τὸν οὐνιτισμὸ του, δὲν ὑστέρησε σὲ φιλοπατρία καὶ αὐτοθυσία. Οἱ ἰδεολογικὲς ἀντιθέσεις ὑποχώρησαν μπροστὰ στὸν κίνδυνο τῆς Πατρίδος καὶ τὴν ἀνάγκη ὑπερασπίσεώς της.

5. Ἀνάλογα, ὅμως, ἰσχύουν καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἄλλης дуάδας, τοῦ Πατριάρχου Γενναδίου καὶ τοῦ Γεωργίου Πλήθωνος-Γεμιστοῦ.

Ὁ Γεννάδιος ἐπιτέθηκε μὲ σφοδρότητα στὴν θρησκευτικὴ ἐπιλογὴ τοῦ Πλήθωνος, ποὺ θέλησε νὰ ἀναστήσει τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ θρησκεία, καίοντας συμβολικὰ μὲ ἀποτροπιασμὸ ἓνα ἀντίγραφο τῶν Νόμων τοῦ Γεμιστοῦ. Πόσο μᾶλλον, ποὺ ὁ Πλήθων ἐπέβαλλε μὲ τὸ βιβλίο αὐτὸ ποινὴ θανάτου σ' αὐτόν, ποὺ δὲν θὰ δεχόταν τὴ θρησκεία του!

Μὲ βάση αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις κατανοοῦνται οἱ κλασικὲς φράσεις τῶν δύο ἀντιπάλων. **Γεννάδιος:** «Οὐκ ἄν φαίνῃ ἕλλην εἶναι, ὅτι χριστιανὸς εἶμι». **Πλήθων:** «Ἕλληνες ἐσμὲν τὸ γένος, ὡς ἦτε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ».

Ὁ πρῶτος, ὅμως, ἐδῆλωνε, ὅτι δὲν εἶναι εἰδωλολάτρης, ἐνῶ ὁ δεῦτερος μαρτυροῦσε τὴν καταγωγὴν του. Τὴν καταγωγὴν, ὅμως, αὐτὴ δὲν τὴν ἠρνεῖτο καὶ ὁ ἑλληνικότατος στὴν παιδεία τοῦ Γεννάδιος, ἀπὸ ἀγάπη δὲ στὸν ἴδιο Ἑλληνισμὸ ἐπέδειξαν καὶ οἱ δύο τὴν ἴδια στάση ἔναντι τοῦ Γένους-Ἔθνους στὴ Σύνοδο τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας (1438/39).

Στὸ διάλογο μὲ τὸν Λατινισμὸ συμπεριελήφθη καὶ ὁ Πλήθων

ὡς ἰκανότατος φιλόλογος καὶ παλαιογράφος. Καὶ αὐτὸς ἀνταποκρίθηκε μὲ προθυμία, διότι πίστευε ὅτι ὁ παπισμὸς ἀπειλοῦσε τὸν Ἑλληνισμό.

Σ' αὐτὸ ταυτιζόταν ἀπόλυτα ὁ Πλήθων μὲ τὸ Γεννάδιο, ἀλλὰ καὶ τὸν Μᾶρκο τὸν Εὐγενικό, μὲ τὸν ὁποῖο ἔδωσε κοινὴ μάχη στὴ Σύνοδο, γιὰ νὰ ἀποδειχθοῦν οἱ πανουργίες τῶν Λατίνων. Γι' αὐτὸ μεταξὺ ἐκείνων, ποὺ δὲν ὑπέγραψαν τὴν ἔνωση, ἦταν καὶ ὁ Πλήθων. Ὁ αὐτοκράτορας, σεβόμενος καὶ αὐτὸν καὶ τὸν ἅγιο Μᾶρκο, τοὺς φυγάδευσε μυστικὰ γιὰ νὰ μὴ ξεσπάσει ἐπάνω τους ἡ μὴν τῶν Λατίνων.

Ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τὸν Παπισμὸ ἦταν στὰ πρόσωπο αὐτὰ κοινή, διότι ἐκεῖ ἐντόπιζαν τὴν μεγαλύτερη ἀπειλὴ γιὰ τὸ Γένος, ἔστω καὶ ἂν τὴν ἀντιμετώπιζαν διαφορετικὰ, ὁ Πλήθων μὲ στροφὴ στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα, ὁ Μᾶρκος δὲ καὶ ὁ Γεννάδιος μὲ τὴν διάσωση τῆς ἑλληνικότητας μέσῳ τῆς πατερικῆς Ὁρθοδοξίας.

Βέβαια θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ, ὅτι ἀγάπη πρὸς τὸ Ἔθνος εἶχε καὶ ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων. Ἡ προσχώρησή του, ὅμως, στὸν Παπισμὸ καὶ ἡ ὑποστήριξη ἐκ μέρους του τῆς Οὐνίας καὶ ἡ προπαγάνδισή της στὸ Γένος ἀπέδειξε τὸ μεγάλο λάθος τῆς ἐπιλογῆς του, ὅπως καὶ ὅλων τῶν λατινοφρόνων.

Ὁ Βησσαρίων εἶναι ὁ ἀρχέτυπος μιᾶς ἄλλης διαστάσεως τῶν διχασμῶν μας. Αναμφίβολα δὲν ἀγαποῦσε τὸ Γένος ὅπως ὁ Πλήθων, διότι οὐσιαστικὰ τὸ παρέδιδε στὶς δυνάμεις ἐκεῖνες, ποὺ ἀπεργάζονταν τὴν ἱστορικὴ ἐξαφάνισή του. Ἀρκεῖ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς τὶς χιλιάδες τῶν ἀποδεχθέντων τὸν Παπισμὸ ἢ τὴν Οὐνία στὴ Μεγάλῃ Ἑλλάδα, στοὺς μετέπειτα αἰῶνες. Μαζὶ μὲ τὴν Ὁρθοδοξία ἔχασαν καὶ τὴ γλῶσσα τους καὶ ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμό τους μόνο ἡ ἀνάμνηση τοὺς ἔμεινε καὶ ἡ νοσταλγία.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, οὔτε ὁ ἅγιος Μᾶρκος, οὔτε ὁ Πλήθων μπορούν νὰ χαρακτηρισθοῦν φιλότουρκοι, μολονότι ὁ δεύτερος γιὰ λόγους τακτικῆς προέτεινε σὲ κάποια στιγμή τὴν δημιουργία δυαδικῆς αὐτοκρατορίας μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν, γιὰ τὴν διάσωση τοῦ Γένους καὶ τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ πρόταξη τοῦ Ἔθνους στὰ παραπάνω πρόσωπα ἦταν δεδομένη ἔστω καὶ ἂν κάποιοι ἀστόχησαν στὶς ἐπιλογές τους.

Ἡ ταύτιση μὲ ἀλλότριες δυνάμεις καὶ μάλιστα μὲ ἐκεῖνες ποὺ ἐπιβουλεύονται ἢ μπορούν νὰ βλάψουν καίρια τὸ Ἔθνος, εἶναι

τὸ μεγάλο πρόβλημα. Καὶ αὐτὸ ἔπραξε λ.χ. ἀργότερα ὁ ἐπίσκοπος Τρίκκης Διονύσιος, ὁ ἐπονομασθεὶς Σκυλοσόφος († 1611). Παρὰ τὴν φιλοπατρία του, προσχώρησε στὸν Παπισμὸ, περιμένοντας μάταια βοήθεια καὶ ὑποστήριξη στὶς ἐξεγέρσεις του (1601 καὶ 1611).

Σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, ποὺ θὰ πληθυνθοῦν στοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς Ὀθωμανοκρατίας, ἡ συνεργασία μὲ τὶς ξένες δυνάμεις θὰ ὑπερβεῖ τὰ ὅρια τῆς συμμαχίας, μεταβαλλομένη αὐτόχρονα σὲ ὑποταγή, ποὺ σήμαινε ταυτόχρονα ἀπώλεια γιὰ τὸ Ἔθνος.

Αὐτὸ δῆλωναν οἱ εἰδικοί ὅροι, ποὺ πλάσθηκαν στὰ χρόνια τῆς δουλείας: *τουρκεύω ἢ τουρκίζω* καὶ *φραγκεύω ἢ φραγκίζω*. Σημασία δὲ ἔχει ὅτι οἱ ὅροι αὐτοί, ποὺ καθιερώθηκαν ἀπὸ τὴν πικρὰ ἐμπειρία τοῦ ὑποδούλου Γένους μας, ὑπονοοῦσαν, ὅτι ἡ ταύτιση μὲ τὶς ἐχθρικές δυνάμεις συνετελεῖτο μὲ τὴν ἀπώλεια τῆς Πίστεως-Ὀρθοδοξίας, ἡ ὁποία (ταύτιση) συνεπέφερε καὶ τὴν ἀπώλεια γιὰ τὸ Γένος.

Αὐτὸ δὲ συνέβαινε ἀκόμῃ καὶ στὴν περίπτωση διασώσεως τῆς γλώσσας, πού, ὅπως τὰ πράγματα ἀποδεικνύουν, δὲν ἀρκεῖ, γιὰ νὰ σώσει μόνη τὴν ἐθνικὴ ταυτότητα. Οἱ Καππαδόκες λ.χ. στὴν Μικρασία ἔχασαν τὴ γλώσσα τους, ἀλλὰ μέσῳ τῆς Ὀρθοδοξίας διετήρησαν τὸν Ἑλληνισμό τους. Ἀντίθετα οἱ Βαλαάδες στὴ Δυτικὴ Μακεδονία διετήρησαν τὴ γλώσσα, ἀλλὰ ἐτούρκευσαν, ὅταν ἔχασαν τὴν Πίστη τους, τὴν Ὀρθοδοξία. Τὸ 1821 δικαιώθηκε ὁ Μᾶρκος Εὐγενικός καὶ ὄχι ὁ Βησσαρίων.

6. Οἱ διχασμοὶ στὴν ἐποχὴ τῆς Ἀλώσεως, μένοντας στὰ ὅρια τῆς ἰδεολογίας, δὲν ἀπέβαιναν βλαπτικοὶ γιὰ τὸ Ἔθνος-Γένος. Τὸ ἀντίθετο, ὅμως συνέβαινε, ὅταν συνετελεῖτο προσχώρηση στὶς ἐπιβουλεούμενες τὸ Ἔθνος δυνάμεις, ποὺ προϋπέθετε καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ταύτιση μαζί τους. Αὐτὸ θὰ ἰσχύει ἔκτοτε ὡς ἀμετακίνητος κανόνας.

Ἡ πρόταξη τοῦ Ἔθνους παράγει ἐθνοκεντρικότητα καὶ προσήλωση σ' αὐτὸ μέχρις ἐσχάτων. Ὁ Μᾶρκος Ἐφέσου, ὁ πατριάρχης Γεννάδιος, ὁ Πλήθων ἦσαν ἐθνοκεντρικοί· ὁ Βησσαρίων, κατὰ τὴν δική μου ἐκτίμηση, ὄχι. Ὁ πατριάρχης Γεννάδιος, ὁ Πλήθων, ὁ ἅγιος Μᾶρκος, ὁ Λ. Νοταρᾶς προέταξαν τὸ Ἔθνος, ὅπως ἀκόμῃ καὶ ὁ μαρτυρικός αὐτοκράτοράς μας Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

Ἡ ἀναζήτηση ἐξωτερικῆς βοήθειας δὲν ἦταν γι' αὐτοὺς ὑποταγὴ ἢ σχετικοποίησις τοῦ Ἔθνους στὴ συνείδησίν τους. Ἡ ἐθνοκεντρικότητα, ἐξ ἄλλου, εἶναι τὸ ἀπαραίτητο θεμέλιο κάθε ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

Ἡ συνείδησις τοῦ προτεκτοράτου, ποὺ καλλιιεργήθηκε μετὰ τὴν ἰδρυσιμ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους (1830), ὀδήγησε ἐπανειλημμένα στὴν ὑπόταξιν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος στὸ συμφέρον τῆς ὀποιασδήποτε «προστατευούσης Δυνάμεως» καὶ στὴν ὑποταγὴ σὲ ξένα κέντρα λήψεως τῶν ἀποφάσεων. Καὶ αὐτὸ συχνὰ μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ διεθνισμοῦ, ποὺ σήμερα ἔγινε Οἰκουμενισμὸς καὶ Παγκοσμιοποίησις. Ἀληθινὴ ὁμως οἰκουμενικὴ συνείδησις μπορεῖ νὰ ὑπάρξει μόνον ἐκεῖ, ὅπου ἰσχύει ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Ἔθνος. Ὁ ἄνθρωπος χωρὶς πατρίδα καὶ ἐθνικὴ συνείδησις δὲν εἶναι παρὰ οἰκουμενικὸς τυχοδιώκτης καὶ πλάνης στὴν ἔρημο τοῦ ἀτομισμοῦ του.

Ἡ ἐφαρμογὴ, συνεπῶς, ἐθνοκεντρικῆς πολιτικῆς εἶναι ἰδιαίτερα σήμερα ἀναγκαία, ὡς προϋπόθεσις ἱστορικῆς ἐπιβιώσεως τόσο στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσιμ, ὅσο καὶ στὴν πλανητικὴ κοινωνία τῆς Νέας Ἐποχῆς καὶ τῆς Νέας Τάξεως πραγμάτων.

Οἱ Ἀλώσεις τοῦ 1204 καὶ τοῦ 1453 ἀπειλοῦσαν γεωγραφικὰ σύνορα καὶ προκάλεσαν δουλεῖες σωμάτων. Ἡ ψυχὴ καὶ τὸ φρόνημά μας, ἔμειναν ἀδούλωτα καὶ γι' αὐτὸ ἐπιβίωσαμε, κατορθώνοντας νὰ φθάσουμε στὸ 1821.

Σήμερα τὰ σύνορά μας βρίσκονται στὴν ψυχὴ μας. Αὐτὴ ἀπειλεῖται μὲ νέα (τρίτη) Ἀλωσιμ. Ἡ Ὑπερδύναμη τῆς Νέας Ἐποχῆς, μὲ ὅλες τὶς συνιστώσεις της, ἔχει ἀποβεῖ «καθολικὴ μας μητρόπολι» καὶ μόνιμο σημεῖο ἀναφορᾶς, καθορίζοντας καὶ προσδιορίζοντας σύνολο τὸν ἐθνικὸ μας βίο, καὶ αὐτὸ τὸ φρόνημά μας μὲ τὴν ἐξωπροσδιοριζόμενι παιδεία.

Χρειάζεται, συνεπῶς, παράλληλη καλλιέργεια τῆς ἐθνοκεντρικότητας, ὅχι ὡς σωβινιστικὴ ἐχθρότητα, ἀλλ' ὡς λυτρωτικὸ ἀντίβαρο στὸν οἰκουμενιστικὸ ὀδοστρωτήρα (πολιτικὰ καὶ πνευματικά), ποὺ ἰσοπεδώνει τὸ φρόνημα καὶ ἐκθεμελιώνει τὰ σύνορα τῶν ψυχῶν καὶ συνειδήσεών μας.

Ἄν τὸ Ἔθνος καὶ ἡ Πατρίδα δὲν κυριαρχοῦν μέσα μας, ἀποδεχόμεθα τὴν ἐξαφάνισή μας ἀπὸ τὸν στίβο τῆς ἱστορίας.

Καὶ αὐτὸ τὸ ἔργο (καλλιέργεια τῆς ἐθνοκεντρικότητας), μετὰ

τὴν ἄλωση τῆς παιδείας μας, μόνο ἡ Ἐκκλησία ὡς ἐν Χριστῷ κοινωνία καὶ «ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων», κατὰ τὸ ἀκροτελεύτιο ἄρθρο τοῦ Συντάγματός μας, μποροῦν νὰ πραγματοποιήσουν.

Μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν καλλιέργεια τῶν ψυχῶν θὰ φθάσουμε στὴν ἐνότητα τῶν Πατέρων μας τοῦ 15ου αἰῶνα, ὑπερβαίνοντας τὶς διχαστασίες μας καὶ ἐπιτυγχάνοντας τὴν ἐνότητα τοῦ φρονήματος καὶ τῶν καρδιῶν μας.

(*) Ἐφημερ. «**Ὁρθόδοξος Τύπος**», ἀριθ. 1551-1553/21.5.2004-4.6.2004. Ἐπιμελ. ἡμετ.